

Politikai
röpiratok.

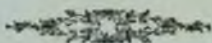
85.

85

653

MAGYARORSZÁG
JELENKORA.

5.

KASSA,

NYOMATOTT WERFER KÁROLY AKAD. KÖNYVNYOMDÁSZNÁL.

1871.

25

THE
JOURNAL OF
THE
AMERICAN
MEDICAL ASSOCIATION

PUBLISHED WEEKLY
CHICAGO, ILL., U.S.A.

MAGYARORSZÁG
J E L E N K O R A.

KASSÁN,

NYOMATOTT WERFER KÁROLY ACAD. KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1871.

616 F52 00769237

MAGYARORSZÁG

DE BALLAGI GÉZA.

KASSA

KASSA

1851

MAGYARORSZÁG JELENKORA.

I.

Azon általános tapasztalásom, hogy a francia-porosz háborúnak eredménye annyira meglepte a hazai közönséget, készttet ezen sorok írására; de készttet másfelől azon körülmény is, miszerint valaki sajtó útján is nyilatkozott légyen a nagy közvéleménnyel szemben, s hogy voltak egyének, kiknek a dolgok megbírálásában egészen más nézetök volt.

Nem szólok eleve is azon rokonszenvről, mely a hazai közönséget a francia oldalra terelte, — melyet szintén hibásnak találok, de kiváltképen aggasztónak találom azon csaknem egyhangú balítéletet, mely ezen harc győzedelmét minden tétovázás nélkül a francziáknak jósolta.

Magam ki azon csekély kisebbséghez tartoztam, kik ezen két faj közti háborúban a német elemet feltétlenül hatalmasabbnak tartottam, — csaknem eliszonyodva látom, hogy kevés kivételekkel az egész ország-ítéleteiben oly praesuppositumok után halad, mely annyira eltér a valóságtól, az igaztól.

— Bármily soká vonaglik is ezen harc a végeredmény felé, kétségtelenül constatalva van már eddig is a német fajnak tökéletes győzedelme; nem egyes veszített csaták, — nem egyes hadvezéri hibák, vagy árulások eredményét értem, — de a leggyöngébb bíráló is átláthatja, — miszerint a német elem legyőzte a francziát.

Ezen teljes győzelem okainak kutatása feladatom; kitüntetvén, hogy azon érettnék vélt európai nép közvéleményének ily döntő tényekről ferde fogalma, mennyire elszomorító lehet azok előtt, kik a magyarok csillagzatában hittek, — s kik maig is hiszik azon híres „Magyarország nem volt, — de lesz“ — jel mondatott.

— A német fajnak a francziák feletti felsőbbbsége szellemi és physikai.

A szellemi felsőbbbség abban nyilvánul, hogy a németeknél, s jelesen az éjszakiaknál a műveltségi fok quantitativ és qualitativ annyira magas és kiterjedett. Legyen elég bizonyítására csak azon egyszerű ösmeretes körülményt felhoznom, hogy statistikai adatok szerint az olvasni és írni tudóknak száma, sehol nincs oly kedvező arányban; mint épen Poroszországban.

Napi sajtónk bírálatában, még ezen constatóált igazság alól is kibuvót talált, s a „Pesti Napló“ egy meleg nyári napon Poroszországnak eme kedvező statistikai viszonyait a franczia kevésbé kedvező arányhoz mérvén, azon különös fölfedezésre jutott: miszerint nem az olvasni és írni tudás határozó a népek műveltségi fokánál, — hanem a megjelenő hirlapoknak száma.

Épen ilyen tételek s nézetek azok, melyeket annyira ferdéknek talállok, mert eltekintve attól, hogy olvasás és írás tudománya nélkül ujságot sem lehet olvasni, bármely szélesen kiterjedett ujság-olvasás is az illető képzettségi alap, — a statistikai-, geographiai- és históriai ismeretek hiányában eredmény nélküli lesz; — s az ilyen felületes hirlapi közönséggel az történhetik, miként a napok eseményei is bizonyítják, hogy Európa döntő hatalmainak helyzete felett együgyü ítéleteket hoz.

Már 1815-ben Stein miniszteriuma óta, azon tökély foka felé irányultak a porosz népiskolák, a melyre ma eljutottak. — A műveltség terjedése, — e szakadatlan munkás gépezetnek eredménye. Megmagyarázható ez a mi viszonyainkból is, — midőn a vallásfelekezeti színezet nélkül, be kell ösmernünk azt, hogy a magyarországi protestans néposkolák jobbak a kat-

holicusokéinál, elannyira, hogyha 1000 reformatus paraszt, s ezzel szemben 1000 kath. tótot, vagy görög oláhot veszünk, műveltségük foka megbírálásában a diametralis calculus minden esetre a protestansok javára fog kiütni.

Hogy az alapos nevelésen kívül a német-egyetemek, — a porosz nevelő-intézetek és katonai képezdék, mily fokán állnak a tökélynek, — ösmeretes.

A német fajnak műveltsége ösmeretes az egész világ előtt — a tudós melléknevet nem hiában nyerte.

Tagadhatatlan, hogy a harczképzettség — jó fegyver — biztos lövés, nagy tényezői a modern hadviselésnek, de mind ezen dolgok csak föltételelesen törölték el a jus fortioris előnyét; mert ott, hol a csaták 8—10 óra hosszat, — a gyorsléptű előnyomulások (marche forcée) 3—4 napig tartók; ott minden esetre a physical erő is nyom a latban.

Bármely német hadsereget lássunk, szembeötlő a katonáknak ép, erős, egészséges volta; — bárki utazott Németországban, észlelhette faluhelyeken a köznépek nagyságát, erejét.

A szó szoross-értelmébeni művelt osztály — városi lakos — még a burocrata is, — szóval, kik irányában Leo hallei tanár ama drasticus kifejezéssel él „Scrofulöses städtisches Gesindel“ torna- és lövész-egyletekben fejlesztik, edzik s idomitják testi erejüket. Jól emlékszem, midőn egyszer a müncheni egyetemnek 300 tanulóját láttam egy januári nap, hidegben és hóban mint ők mondják „in Dauerlauf“ — futásban — versenyezni, mire a korcsmában seregzve délután ismét visszaszaladtak. A torna-egyletek mutatványai nyári holnapokban, kivált a nagyobb városokban napi renden vannak. — A németországi lövészeknek száma meghaladja a 200,000-et, s így nem is csodaszerű, ha egy olyan faj, mely folytonosan tanul, iparkodik, magát szellemileg képzí, — míg testileg edzi, más népek ellenében felsőbbbségre jut.

— Biráljuk már most az ezen fajjal ellentétbe hozott francziákat; hol az írástudóknak száma, még a magyarországinál is rosszabb arányban van.

A francia-nemzet-forradalmak, belviszályok s political rázkódtatások folytán társadalmi tekintetben két külön álló osztályra hasonlított; — egyik a buta míveletlen babonás paraszt, csaknem mindég papja által vezettetve, másik a városi közönség — kéjvadász, — atheista — s a forradalomnak valódi barátja.

Ha valaki alaposan tanulmányozza a francia történelmet, ezen két ellentétes iránynak igen jellemző manifestatiojával fog találkozni. Legyen szabad csak egy pár nevezetes esetet felhoznom:

Az 1848-ik év februáriussában Fülöp Lajos kormánya, s minisztere Guizot birták a kamarák többségét; — bukásokat egy eltított lakoma idézte elő. — Kormányát a köztársaság váltotta fel, élén a római jellemű tábornok, kinek személyében a művelt Franciaország az új Washingtont látta.

— Az assamblée constituante 600 követe közül alig volt 50 a Bonaparte részére; mindezek dacára 6,000,000 szavazat Napoleon Lajost választá meg köztársasági elnöknek Cavaignac ellenében.

— 1869-ben 7,000,000 szavazatot nyert Napoleon császár democraticus ministeriuma s 1870-ben mint érett gyümölcs hullott le a fáról, s a hét millió „igen“ valószínűen hét millió „nem“re változott át.

Ekkora ellenmondások, ily nagy ellentétek, az államot alkotó társadalmi képviseletnek alap nélküli ingadozására utalnak, s ezen társadalmi métely kiterjedt mindazon országokra, melyek Franciaországtól vették a political inspiratiót. Európa keleti tartományaiban szintén mutatkoznak ily jelenségek, hanem is egészen nyíltan, legalább alattomban, — ott a francziáknál fennebb jelzett társadalmi ellentétes osztályokat az ur és parasztnevezettel lehetne körül írni, — míg vannak a francia befolyástól ment, sok oly boldog államok, hol ilyen cástokat nem

ismernek, vagy jobban szólva ha igen — azt annak minden politicalai értelme nélkül.

A francia parasztban még ma is meg van azon anyag, melyből Richelieu és Mazarin, — készakarva nem említvén a corsikai Napoleonidákat, egy hatalmas nemzetet alkottak, de a mai szempontból ítelt mivel — civilisált francia — nem értvén ide az ipar- és tudománynak némely ágait — egy az érés közben rothadó gyümöleshöz hasonlítható.

Mióta Guizot 1835-ben Lisieu-i választóihoz így szólt: „enrichissez vous“ gazdagodjatok meg, az óta az összes francia intelligentianak más vágya, kívánsága s iparkodása nincs, mint pénzt szerezni, költeni és élvezni.

Azon társadalmi fekély, melyről őszintén szólva nálunk magyaroknál, annyira mély megilletődéssel kell szólnom, — azon a régiebb időkben teljesen ösmeretlen pénz általi depravatio — s megvesztegetés, mely tőzsdék, vasutak, Vervaltungsráthok, syndicatok és consortiumoknál — újabb időben annyira lábra kapott, — mely egyaránt daczol absolutismus- és parlamentarismussal, — ezen mély fekély egyenesen Franciaországból vete eredetét. — Hozzánk ugyan az újabb korban jutott el; Franciaországban Fülöp Lajos idejében kerül először köztudomásra hadügyérének hasonló művelete, — s az óta ily dolgok Franciaországban annyira napi rendre jöttek, hogy midőn a napok eseményei közt 1870. szept. 5-én egy „agent de Change“ a párisi kamráknak a megrémült követeknek könyveiből azon számlát mutatta fel, hogy Olivier E. miniszternek 8 havi hivataloskodása ideje alatt 3 milio franc börze differentia fizettetett, — azon már senki sem ütközött meg. Természetes, hogy ilyen dolgok hallatára önkénytelenül azon kérdést teszi az ember, mik történhettek még olyan államban, hol a státusnak iránytadó minisztere maga a „la baisse“ játzsana, státussának romlására, bukására. — Egy ilyen a la baisse játzsó miniszternek lehető nyereményei megszámlálhatlanok.

— A francia művelt társadalomnak ilyen depravatiojáról egész új irodalma is tanuskodik. A Feuillet O. által írt „M. de Camors“ a mindenkit megcsaló öuző kéjvadász elég hű életképe a viszonyoknak, — ezen eddig már tizedik kiadást ért mű, méltán szerezte szerzőjének a halhatatlanok fauteuljét.

Azon Benoiton család, melynek főcerénye új kalapok föltalálása. X. de Montepain és Ponson du Terail hősei, katonai szempontból mily önfeláldozással lehetnek a feyegetett haza védelme körül? — könnyen megbíráható.

Egy pesti ösmerősöm olvasván E. Gaboriaunak mons. Coque ösmert művét, azon annyira találó bírálatát adá róla, — hogy ezen mű olvasása után az ember csupa gazembereket lát, s félve kérdi önnönmagát, — valjon nem vagyok-e magam is az?

Ki nem ösmerné a zsidóból lett lutheranus Renán tanait? — kérdem! — minő jeleit adta hazafias lelkesedésének, bátorságának, a haza megmentése körül azon fiatalság, mely a párisi egyetemen tanait hallgatja? — lehet-e a mai francia ifjúságot párhuzamban tenni az 1813-ki egyetemi ifjúsággal, mely Monmartre erődöt — I. Napoleonnak a szövetségesek elleni harczában egy maga védte, — s hol 1300 ifju közt a mart. 31-ki kivonulás reggelén csak 120 volt még életben? fogja-e ezt valaha Renán megélni?

A jelenkor erkölcsi romlottsága önkénytelenül emlékeztetnek a mult jelesseire; — midőn a régi monarchiának, a Bourbounok korának az egyaránt vitéz, mint udvarias, — művelt és lovagias Grand Seigneur volt jelképe, — azon Grand Seigneur, ki a Fontenoy-i csatában az angoloknak kalapja emelésével így szólt: „az angolok löjjenek először!“

— Az 1793-ki nagy forradalom szülte — „la Jeunesse d'oret“ — s azon sans culotte hősöket, kiket később „madamme Recamier és Rollan“ báljai fogadtak.

— Az első császárság jelképe a hős „eneroyable“ — volt, ki nyolcz év lefolyása alatt kuktából király lett; — míg a restauratio s Fülöp Lajos kora a „Lyont“ ösmerte, ki vagy Afrikában kezdette, vagy végezte életét. —

Ezek voltak a régibb erkölcsök jelképei, — míg a mai kor, a mostani császárság, nem bir mást fölmutatni, mint a „Viveurt“ az élvezőt, s ennek megvetendő utódját — „le petit Crévé“ — a kis döglöttet.

— Vannak bírálatok, melyek III-ik Napoleont egyedül vádolják a francziák erkölcsi súlyedéséért, — de ezen vádakkal szemben a politicus bírálónak soha sem szabad felednie, hogy ő 3 hó hián 22 évig uralkodott, s így XV-ik Lajos óta — leghuzamosb időn át. — Cousainja Plomplon herczeg talán leghelyesebben jellemezte őt, midőn azt mondá róla: „Napoleon „kétszer csalta meg a világot, először 1848-ban, midőn együ-
gyűnek — s 1859-ben, midőn geniének mutatta be magát.“

Őszintén szólva nem láttam olaj festményt, — nem olvastam oly személy leírást, mely hiven visszaadta volna a császár külsejét: — különben az is lehetséges, hogy azon benyomások okozhatják azt, melyek alatt párszor véle személyesen szólni, alkalmam volt. Én igaztalan bíráltnak tekintem azt, hogy ő alacsony termetű lenne, — határozottan 5 láb, 8 hüvelyk, vállalai roppant szélesek, mellkasa, s egész felső teste igen terjedelmes, s ez által ülve és lovon sokkal nagyobbnek tűnik fel, mint járva, vagy állva. Hajzata s bajusza világosabb színűek, mint a festők visszaadják, úgymondva világos-barnák, míg ellenben arcz színe oly sötét-sárgás-barna, mint az oláhoké. Legfeltűnőbb arczán a különben igen nagy, de mindig zárva látszó szemek. Hangja kellemetlen, rikácsoló, beszéde szakadozott. Ösmert lassu, zajtalan macskához hasonló léptei által, számos cselédjeit folytonos rettegésben tartá. Udvaronczaik többnyire olasz származásu Carbonarik.

A psychologus előtt egy igen nagy becsű, teljesen constalt tényt akarok felemlíteni a császár jellemzésére: — A

régi romaiktól köztudomás szerint igen sok szobrok maradtak feun időnkig; — az occidens bármely muzeumában, ilyeneknek nagy számát találhatni. A nagy rómaiak arezképei igen ösmeretesek a tudományos világ előtt.

Tudjuk azt, hogy Julius Caesar, Augustus császárnak bátya volt, unokája pedig Nero — s e három között egy közel vérségi rokonság.

Jul. Caesar a legszárazabb, legmarkirozottabb arez, leg-határozottabb erős vonásokkal, gömbölyű fej, nagy széles homlok, egyenes római orr, egész határozottságot tükröző ajkkal. Augusztus császárnak ugyanazon vonásait ösmerhetni fel, — de eszményi szépségben, ugyannyira, hogy fennmaradt szobrai után ítélve, Istennek talán legszebb teremtményei közé sorolható; nálla a fölemelkedett lélek, a physikai csinos külsővel oly ritka párhuzamban volt. A S. P. Q. R. el is árasztá minden lehető czimekkel, melyekkel csak egy halandót diszítani lehet.

Ugyanezen vonások valamivel húsosabb, kisebb és kellemtlenebb a Nero szobra, és mintha egészen ezen római családhhoz tartozna olyan I-ső Napoleon, ilyen maga Napoleon herczeg, kiről tudjuk, hogy oly meglepően hasonlít nagybátyához. Eme elősorolt költsönös hasonlatosság oly nagymérvben fejezi ki magát, hogy midőn az 1857-iki londoni kiállításon Pilotty müncheni festésznek ama hires művét: „Nero, Róma felégetésénél“ a franczia nagykövet látta, kénytelenítettve érzé magát az angol kormánynak remostrálni, miszerint távolítanak el azon képet, mely uralkodójának családját olyan zsarnokkal ugyanazonosítja.

Eugenia császárnő határozottan a nők egyik legszebbike volt, legszabályosabb vonások szépítő szerek nélkül, a legfehérebb arez, gyönyörű kék szemek, talán olyan kék, milyet 1809-ben Louisenblaunak kereszteltek, sötét gesztenye színű természetes hullámos hajzat. Attya Peneranda herczeg, Spanyolországnak

egyik legnagyobb ura. Anyja egy cath. scót nemesnek leánya, s így ő maga, e két nemzeti vér valóságos vegyüléke.

Utóbbi években úgy találták a francziák, hogy egy bizonyos ellentétesség lett arczkifejezésén észlelhető, szemei mindig búsan merengnek, míg ajkán nyájas mosoly ül.

Foglalatossága öltözködés, pipere, imádkozás s jótékonyság.

Lovagiatlan volna egy szerencsétlen szép nő magaviselete fölött többet mondanom, kiről még a romlott párisiak *Chronique scandaleuse*-je sem említett egyebet, mint 3 udvarlót, egy scót ifjúkori barátját, egy francia tengerész-hadnagyot és egy magyar urat.

Annyi tény, hogy midőn már 1867-ben Erzsébet királynőnkkel Salzburgban találkozott, ellenében szépségét elhomályosodottnak találta.

Nem véletlenül emlitém a francia udvar süllyedését, mert tagadhatatlan, hogy a francia társadalom süllyedése errel is kapcsolatban van. Mit is mondjon a politicus, midőn minden ellentétes kormányok Franciaországban megbuknak. Az 1793. év óta az emberi észnek minden kigondolható kormány-formája volt tettelegesen alkalmazásban. Kilenczen a *Souverain* hatalmat gyakorlók közt, kik a nagy forradalom óta kormányozzák ezen boldogtalan nemzetet, — csak ama egyedüli halt meg hatalmi állásában, kit ez előtt pár évvel összes Európa hadseregei tettek a trónusra.

Hogy ha évek hosszú során át, egy oly nagy- s mindenestre szellemdús nemzet, mint a francia, nem bír állandó kormány-formát találni, hanem egyik rendszert a másik után próbálgatja sikertelenül, természetes, miszerint a higadt politicus ilyen éretlenség s politikai programm-nélküliségben hasonló képen a süllyedésnek egy mozzanatát keresi; — mely süllyedés fájdalom úgy látszik, hogy minden román fajt, s széles értelemben minden cath. országokat egyaránt sújt.

- A francia nemzeti süllyedésnek egyik külső jelét azon physikai elsatnyulásban is látom, mely az egész fajra súlyosan nehezedik az utolsó tizedek óta. Kétségtelen bizonyítéka az, hogy az ujonezósági mérték minimuma ismételve és újból mind alább-alább szállittatik; úgy annyira, hogy a faj kisebbsülés okainak kutatása méltán foglalkoztatja az orvosi világot.

Ugyan erre utal azon körülmény is, hogy újabb időben Franciaország legjobb katonáinak a spahik, zuávok, turcok, s idegen afrikai zsoldosok tartatnak; mi némi képen a római imperium azon korszakára emlékeztet, midőn nem a római polgárok vitézsége, hanem az idegen legiok száma képezte az imperium hatalmát.

Mindazon ős régi népek, melyeknek vérvegyületéből a mai francziák származnak: Breunusnak Galljai, a foglaló Normanok, s N. Károly frankjai physicailag nagy- és erős emberek voltak.

Hogy a physikai elsatnyulással párhuzamban haladt a francia süllyedés, felületesség s rendetlenség, elége érdekes kivonatot idézhetek Napoleon császár röpiratának ide vonatkozó tételeiből; melyben többek között így szól:

„A porosz hadak győzelmeinek oka, a számra tulnyomó „erő, erős katonai fegyelem, s az egész Németország felett „kiterjedett elismert tekintélye. Ezen a kormány általános te- „kintélye, a törvény iránti engedelmesség, a katonai s haza- „fias szellem összhangzata, minden más nézeteket féken bir „tartani.

„Egyenetlen volt ugyan a küzdelem, de továbbra huzód- „hatott volna, s nem is lett volna oly gyászos, ha nem kellett „vala folytonosan politikai tekintetektől függővé tenni a katonai „műveleteket; -- s ha maga a kamara 14 nappal a hadüze- „net előtt lemondott volna ama törekvéséről, a fegyverben álló „katonaság s a császári testőrség létszámát leszállítani.

„Verességünknek ezen főindokai után sorolható mindjárt „katonáinknak azon sajnos erkölce, mely az afrikai hadviselések

„alatt kapott lábra a hadseregnél. — A fegyelem hiánya, — hiánya az összetartásnak, rendnek — s a közkatonának vonakodása azon tehertől, mely reá van mérve, — viszont a tisztí podgyászoknak nagy mennyiségéveli visszaélés.

„A régebben hirhedt franczia gyalog-katona gyors mozdulatairól, ma nehezebb a német gyalogságnál. Végre a katonai szellem s megtartás hiánya; mert úgy a tiszt, mint a közkatona nem hiú többé egyenruhájára, holott nincs szebb erény azok között, kik parancsolnak, s engedelmeskednek, mint valódi erénye a kötelesség érzetnek, az önmegtagadásnak.

„Egy szóval az egész hadsereg hű tükre azon társadalomnak, melyből keletkezett.

„Mig Franciaország tekintélye erős és tisztelt volt, a hadsereg részére is egységet és tekintélyt költsönzött az alkotmány; — mióta azonban a szószékek s a sajtó kicsapongásai útján türetett, hogy a köztekintélyt alá ássák, s mindehová a kritika szellemét, a fegyelmetlenség magvát szórják el, a hadsereg is mélyen érezte e hatást.“

— Ki csak kissé mélyebben lapozgatja a történelmet, ki Franciaországnak politikai s társadalmi benső életét ösmerte, ki ösmerte azon felületességet, melylyel minden korszerű franczia ügyek vezérelve lettek, s végre, ki a katonai szervezetet, s a katonai viszonyokat ösmerte; tudta azt, hogy mennyivel szakképzettebbek a mai hadviselés tudományában a német katonák, s mily aránytalan a francziáké amazokéhoz; végre ha még hozzá vessük, mit 1866-ban szintén tapasztalhattunk, t. i. ama ügyesség a haderőknek gyors öszpontosításában, s cunélfogva a számszerinti többséget is; mindezen dolgok bírálatából előre lehetne következtetni a franczia felületességgel szemben hadaiknak verességét, ha nem is oly nagy csapással, mint a milyennel bekövetkezett.

— A franczia hadserget tekintették az utolsó időkig Európa legelső katonájának. Megvallom, miszerint ezen kérdést tanulmányozva, azon eredményre jöttem, hogy ezen nagy katonai

hir- és felsőbbség egyenesen csak I. Napoleon korától veszi kezdetét, s így relativ egészen új fogalom. Osztom azon nézetet, hogy I. Napoleon láng esze volt az, melyet a francia hadsereg felsőbbségének találtak s nem csekély okaim vannak ezen meggyőződésre.

A francia hadsereg egy oly adatot sem nyújt I. Napoleon kora előtt a harczteréről, melynélfogva azt a világ első katonájává avathatná fel.

Méltán csudálkozhatnak a francziák mellett buzgó politikusaink, kik annyira telvék a francia nemzet supraematiájával, kik quasi traditionaliter vették régi nagy hatalmasságát, — de ezen csudálkozás alapja a csekély esmeret s a létezőnek is felületessége; mert ha tekintjük azon körülményt, hogy Franciaország legnagyobb része 1300-ban még angol birtok volt, s hogy az angoloknak ezen hatalma századokig tartott; végre, hogy csak is XI. és XIII-ik Lajos korából bontakozott ki azon hatalom, mely a jelenlegi Franciaország; mit sem kellene csudálniok, s mert épen a mi nagy közvéleményünk az, mely ezen traditionalis felsőbbséget bálványozza, helyén látom XIII. Lajos korától óta kibontakozott Franciaországnak hatalmi állását, az első Consul fölléptéig taglalni; megmutatandó, hogy még ezen kor sem tünteti a francia fegyverek dicsőségét oly nagy fényben elő.

— Feltűnő a régibb korból mindjárt az I. Ferencz francia király ellen, V-ik Károly német császár, a historiának Charles Quinze által őt ízben folytatott háboruja, melynek vége az lön, hogy Paviánál a hős francia király csatáját s személyi szabadságát veszté, miről is azon ösmeretes tudósítás maradt fenn „tout est perdu fors l'honneur.“

Már némi képen megváltozott színben tűnik elő a francia hadsereg a Mousquetairek korából, melyben Mazarin s a Medicis királyi család az olasz művészetet, s a zsöldös rendszert hozta be.

Nagyon természetes, hogy a francia mousquetairek jobb katonák voltak az olasz zsöldösoknál, de e fokozat nem nagy

dicsőség az olasz katona ellenében, melyről az egész világ előtt ösmeretes, hogy Európának legrosszabb katonája.

Külfényt, s quasi nimbust XIV. Lajos a hosszú orrú Nagy Lajos adott a francia haseregnek, meghonosítván az egyenruhát, — ő hozta be a mai korig eljutott ezredek beosztását, élökre állítván mindegyikének egy-egy, nagy urat, ki felettök feltétlen hatalommal birt. A hadseregnek illetén rendezése elterjedt nem soká egész Európában, s az ezen szervezés által alkotott katonai rangok szülték a katonai hierarchiát. Sok ügyefogyott herczeg, az uralkodó házaknak ifjabb fiai, — a vitézség, vagy más tulajdonokban kitűnő kalandorok, tódultak ezen új hadsereghez, s esküdtek fel a nagy király lobogói alá. Igen feltűnő, hogy épen ezen kifejezésnek „la grande Nation“ előbb semmi nyoma sem volt, s csak a XIV. Lajos kora szülemlette. Az Európa többi udvarait fényvel árasztó Versaille hatalmassan hozzá járult ahoz, hogy hadseregébe kitűnő külföldiek lépjenek, s így számos német és svaitzi zsoldosok is jöttek francia szolgálatba. Daczára ezen akora külfényt árasztó sereg, — a fényes nevű nagy urakkal egyetemben, — kevés katonai előnyöket birt kivívni, ellenkezőleg több ízben fenyegette vész Franciaországot.

A francia diplomatia is tevékeny volt, iránytadó felsőbb-ségét éreztetni, s nyelvét, irodalmát, divatát rátukmálni egész Európára. Uralmának előnyei lettek, hogy Franciaországot bár foglalásokkal nagyítva, de elszegényedetten hagyta utódjára. Mi magyarok azon kétes előnyt birjuk általa felmutatni, hogy ő volt az első keresztény fejedelem, ki a törökkel czimborált, s azoknak az országban való beütését, a német császár gyengítése céljából elősegítette.

XV-ik Lajos korából birjuk a francziák legérdekesebb re-gényeiket, udvara még fényesebb volt, mint elődjeié, az irányt-adó szellemi befolyás még nagyobb dimenziót vett, — érdem-jelek behozatala, a rang szigorú megkülönböztetése, architec-tura, butorzat, kelme, divat, ruházat, életmód, erkölcsök, szó-

val mindazon dolgok, melyek máig is Franciaországból veszik fölűktetőjüket.

Hadserege még kevesebb eredményeket birt felmutatni, mint elődeié. Legjelesb csatája a Rosbachi ütközet volt, melynél a Soubise herczeg vezetése alatti 150,000 francziát Nagy Friedrich 30,000 poroszszal teljesen szétvert.

XVI. Lajos, és a directoratus seregei sem voltak kitünőbbek, hol győztek, hol megverettek.

Távol van tőlem a francziák vitéz-égét, harczképzettségét, s leikesülését általában kétségbe vonni, csak azt akarom constátálni, hogy ily hosszú időközön át a francia hadsereg sem sokkal jobb, sem rosszabb nem volt, mint Európa bármely hatalmosságának hadserege.

Igy volt idő midőn a spanyol katonát tartották a legjobbnak. — Gusztáv Adolf s Torstensohn a svéd katonák hírét alapítá meg. A német császárok is igen helyesen tudták a fortuna kedvezményeit felhasználni, — s így a francziáknak is voltak szerencsés vezéreik, olykor kedvező csatáik, s mindég legügyesb diplomatái.

Hogy idézéseim után visszatérjek oda, honnan kiindultam, kétségtelen, hogy a mi fogalmunk szerinti francia fegyver felsőbbségét azon N. Sándor vagy J. Caesárhoz hasonlítható I. Napoleon teremtetie. Az ő vezérlete alatt még a cserepáros olaszok is vitézkedtek, — ő azon nagyszerű meteor volt, melynek fénye még mindég kápráztatja szemeinket, — vezérlete alatt katonái csak dicsőséget arattak, s vesztett csatái is katonai szempontból előnyösök voltak, — ki azt mondá, hogy „puska és tölteny nyel a kézben, a világ végéig mehet az ember“ s kiről a francia költő azt énekelte, hogy szebbek voltak Cyp-russai, mint babérjai.

A francia nemzet nagy háborut nem is viselt a nagy Napoleon ideje óta. Angouleme herczeg vezérlete alatt 100.000 francia, s VII-ik Ferdinand a jezsuitákkal Spanyolországot szállották meg; később Algirt foglalták el az arabsoktól.

Fülop Lajos egy háborút sem folytatott. Az 1848-ki köztársaság alig birta kihajtani Garibaldit a pápai birtokból. A crimiai háborút az angolok, törökök s olaszok együtt vívták s Sebastopolnak csak egy részét foglalták el mindnyájan; s így hátra volna még az olasz háború győzelme, — de ez már közvetlen a mi ügyünk is.

— Abstracte ítélve meg a francia társadalmi viszonyokat, egy részről egy buta míveletlen tömeget, másrészről egy álmíveltség által cinicussá vált inteligentiát találunk. Egyik tömegből a közkatona, másikból tisztje származik. Hogy azon nagy ellentét, mely már nevelésöknél fogva a kettő közt van, minden válságos perczben nyilvánul, nem csodálható, — s nagyon is megmagyarázható, ha a vesztett csatát, a tarthatlan positiót, s egy éhséggel küzdő vár föladását árulással bélyegzik.

A legkisebb csapásnál meglazul a fegyelem. Fegyelem fenntartására a francia iskola utolsó esetben a főbelövetést rendeli. Főbelövetni akkor, midőn azt az ellenség teszi, s midőn inkább a tulajdon katonák számát kellene szaporítani, — keserű vigasz.

A közember áhitatos, babonás, mindenkinek a Madonna, vagy védszent függ meztelen mellén; — vezénylő tisztjének ellenben semmi hite, s gúnytárgyává teszi alattvalójának vallássosságát. Egy ily ellentétes elemekből összeállított sereg szétmállik. Egy rendezett államot nem is érhetett volna oly végfelbomlás, mint jelenben Franciaországot.

— Igaza van azon osztrák tábornoknak, ki azt a megjegyzését tevő: miszerint egy königsgrázi csata Franciaországban egészen más catastrophát vont volna maga után, mint Austriában.

— Tagadhatatlan, hogy azon suprematia, mely XIV-ik Lajos korától óta majdnem minden dolgokra nézve a francia irányt tette magáévá, — arra nézve Európa és az egész tudományos világ elfogadta azon kifejezést francia iskola-politica divat, — de ennek ellenében majdnem ellentét képen az angol

iskola-politica és divat is feltűnő lett, erkölcsi irányukat tekintve egyik a divat, másik a haladás iskolája.

A francia iskola feltétlenül kiterjedt minden román fajokra. Spanyol, olasz, portugall s rumánia mint testvér gyermekek szeretetöket ezen rokonszenv által is mutatják.

Látjuk továbbá: hogy a german, s minden véle rokon fajok, hanem is *explicite*, legalább *implicite*, az angol nézetek, erkölcsök felé hajolnak.

Ezen egész Európát csaknem két külön részre osztó ellentétes irány, még vallás tekintetében is külön irányt követ. A román fajok a catholicismus, a german fajok a protestantismusnak hívei.

Vannak Európában országok, vannak nemzetek, melyek ezen keretbe szorossan benn nem foglalvák. Ilyenek a muszkák, lengyelek, s több vagy kevésbé minden szláv fajok; végre mi magunk magyarok is, kik az általunk követendő iskolát szabadon választhatjuk, éppen mint azon gazdag bankár a francia, vagy német szakáts között.

Hogy őseink ezen szabad választást mindig szem előtt tarták, — hogy az idegen nemzetek intézményeiből mindig csak azt fogadták el, honosították meg, miket jóknak, hasznosnak találtak, — mutatja a mult azon körülménye, hogy háromszor változtatá a nemzet tömegesen vallását, s hogy általában a magyar ügyek, a nyers vezérek korától a patriarchalis táblabírák szakáig ilyen dolgokban sokkal mélyebb *combinatio* vezényelte, miként azt a könnyelmű jelenkor hiszi.

— Nézzük csak körül magunkat s vessünk egy bíráló tekintetet jelenkori illetén eszélyességünkre s látni fogjuk, hogy mi egészen önkénytelenül, öntudatlanul, s akaratlanul keveset bírálgatva, hogy mi hasznos, jó, előnyös vagy kedvező politikai irányu, minden — még a legkissebb dolgokban is a francia szellemi befolyás aláadtuk magunkat s az alatt állunk.

— Abstrahálok „Csaplovits“ azon derék művétől, melyben az angol, s magyar alkotmányt fejtegetve, ezeknek testvéri

hasonlatosságát mutatja be, érezni fogja ezt minden magyar ember, ki alkotmányát ösmeri, s hallott valamit az angol alkotmányról is. Csak annyit akarok mondani, mi bárki előtt is hitelt nyerhet, hogy constitutionk végezzélja ugyanaz az angolkéival, — hogy az arany bulla 1222-ben Jeruzsalemi András alatt kelt — az angol magna Charta — 1215-ben ez itt, amaz mi nállunk az alkotmánynak alapkőve. Ott a Caunty, nállunk a megye; ott a Gentry, nállunk a nemesség.

— Ha már ma valaki I-ső Stuart Károly s Cronwell Olivér történetét olvassa, abban a 1848-ki magyar forradalom legkisebb mozzanatát is feltalálандja. Azon hű ragaszkodás a törvényhez, annak betűjéhez s a külső formákhoz. Lord Essex (General off the parlamentari forces) a parlamenti hadsereg vezére, ki legyőzte a királyi seregeket, a mi Görgeink 200 év előtt. A restauratio azon öröm ujjongás, mely a lefejezett királyfiát, mint Anglia alkotmányos királyát fogadta, — kétségtelesen egy specialis magyar tüneménynek is jelezhető, — egy oly erkölcsnek, mely a magyar embernek is vérébe van oltva.

Az anglicanus clerusnak széleson kiterjedt fekvő birtoka, méltán emlékeztethet a magyar cath. Clerusra, s így számtalan csekélyebb dolgokban is találhatunk hasonló vonásokat. — Valamennyi angol úr akár Lord, akár a nemességnek egy tagja otthon falusi lakán él, mert ott érzi magát jól. A városok csak a kereskedőké. — A még ma is hatalmas aristokratia, csak mult században kezdé palotáit építeni Londonban. Nagyon jellemző, mit a városi életre nézve egykor egy angol Ladytól hallék: „**mi úgy érezzük magunkat, mint madár az ágon.**“ Az ősi birtokhozi ragaszkodás elannyira nagy, hogy a köznép is a család tagjainak nevét azon birtoktól költsöuzi, melyen lakik, vagy melyet bir. Nem így vettek eredetöket a magyar praedicatumok is? —

— A bíráló mi nállunk egy Irlándiát is fedezhetne fel!

— Mind ezen komoly alapon fekvő dolgok ama feltűnő

hasonlatosságból erednek, mely political életünkben az angolkéival annyira szembe ötlők.

— Bámulatos tehát, hogy nem a nemzeti multból kifolyó hajlamaink után keressük a rokonszenvet, azon szép — jó és alapos irányt, mely a tulajdonképeni példa adónk lehetne.

Anglia a jól értelmezett alkotmányosságot tünteti elő, mely bármely hatalomnak túlkapásait — úgy a király mint a tömeg zsarnokságát lehetlené teszi; mely alkotmány parlamentről parlamentre — évről-évre, lassan, de bizton haladva, törvényeit a közjó kívánalmai szerint javitgatja. — Az angol gazdagságnak növekedése, ipar-kereskedelmnek virágzása. Példánykép a vallásosságban, erkölceikben az erény — patriarchalis családi élete, melynek él, s ennek körében fogyasztja el borát vagy sörét; míg a francia iskola egészen máskép tűnik elő. Nállok a Caesarismus váltja fel a köztársaságot, s a köztársaságot a Caesarismus, — hatalmi állása folytonosan ingadozó, — 100 év óta negyedszer hatolt országa szívébe az ellenség s míg 1867-ben a continensnek jóformán minden uralkodója a császári Louverben mint vendég fogadtatott, 3 évvel reá e tekintély csaknem szappanbuborékként pattant szét. Tudományokban a felületesség, gazdagságban az ingadozás, erkölceik a depravatio, s családi életök a kávéház.

Miért kellene ezen modern Babylon szellemi szikrájához folyamodnunk, melynek tanai ha széles Európát tűzbe fognák, önmagunkat hazánkkal egyetemben égetné fel.

Jó iskolák, nagy frazisok, jó utak, vasuti engedélyek, jó gazdaság, váltóadósság, gyár ipar és kereskedelem, zsidó üzérkedés, Cicero munkái — s Paul de Coque regényei, egyik a haladás, másik a divat.

— „Más kárán tanul a magyar.“ — Ha erőtlen szavak kevésbé — talán világ rendítő események — gyászos catastrofhák képesek lehetnek, komolyan gondolkozó, a jó, szép és nemes iránt még elég fogékonysággal bíró nemzeteket ferde irányu utaikon feltartóztatni s egy jobb irány felé terelni.

Reményilem is, hogy a 1870-ik nyár eseményei nem hangoztak el, mint kiáltó szó a pusztában.

Sokat tanulhattunk, sokat okulhattunk, ha akaratunk van.

— Idézem a bibliának azon szavait: „kinek szeme van a látásra lásson, — s kinek füle van a hallásra halljon!“ —

Magyarország történetét az 1848/9-dik évi forradalomtól a jelenkorig még senki sem adta sajtó alá, nem mintha hivatva érezném magamat e becses és tanulságos mű megírása által, e nagy hiány pótlására vállalkozni, de mivel magam is átéltem e nevezetes korszakot, nem tartom feleslegesnek azon időben szerzett tapasztalatim elé tükört tárni, hogy a multakból okulva, a jelent vizsgálva, a jövőre következtetést vonni lehessen.

Az 1849-dik évi december 2-ától, 1867-dik évi június 10-ig tartott idő Szent István király óta a leghosszabb korszak történetünkben, melyben felettünk magyarok felett koronázatlan király uralkodott.

Ezen szomorú emlékezetű évek alatt, mily tespedés állott be nemzeti életünkbe, melynek minden életjelét sejtető mozzanata fegyveres szemmel figyeltetett, nem szándékom ecsetelni, mindnyájunk keserű emlékezetében él az.

1867-dik év óta, midőn az ország kibékült a királylyal, családjával, tartományaival, s még sok más egyebekkel is, a nemzet oly szeleburdi, sebes, vágató, készakarva nem mondom haladásnak, hanem inkább átváltozásnak rohan előbe, hogy annak példáját történetünkben hiába keresnők; azóta, hogy ama kecske szakállu álpróféta, kinek állásánál fogva sikerült egész családját, valamennyi férfi és nő rokonait hivatalba helyezni, a képviselő házban ezen nagy szót „előre“ kirobantotta, s az helyesléssel fogadtatott, úgy látszik, hogy a nemzet egészen elfeledé azt, hogy a rontás magában még nem haladás, s hogy az, ki egy épületet szét hány, az által még mit sem épített.

Engemet ezen „előre“ felkiáltás haljóslattal töltött el. Ha ezt egy kereskedelmi miniszter mondja, s alatta több és jobb országutak, rendszeres utvonalak, új vasutak, vagy éppen csatornák létrehozatalát érti; vagy ha ezen szó a nemes cultus miniszter ajkán az iskola tanítók csekély fizetésének szaporítását jelentette volna egy nullával, a legnagyobb örömmel teltem volna el; de midőn e szót éppen az igazságügyi miniszter, a par excellence ügyvédek minisztere ajkáról hallottam elhangzani, azon miniszter ajkáról, ki csak a corpus juris végett van, az haljóslattal töltött el engemet, ki a miniszternek e nyílt fel lépéséből a historicus jogot megtámadva láttam, megtámadva láttam azon jogot, melyet éppen neki kellene hirdetni, melynek védelmére éppen neki kellene síkra szállni.

Én a jelenkor a legaggasztóbb kórjelenek tartom a miniszternek az ügyvédi lakoma alkalmával is fennhangon ismételt azon nyilatkozatát, hogy „a historicus jog megszűnt Magyarországon,“ képzem, hogy a lakománál jogász és ujságírói czim alatt jelen volt többnyire zsidó közönség mily gúnyt teljesen mosolygott, hogy bortól hevült agy gondolatait a miniszter beszéde sugározta vissza.

Kérdem, mi az a mi nem a historicus jognak köszöni nálunk létét? vagy talán nem is létezik e historicus jog nálunk magyaroknál, kik legkésőbb jöttünk be minden nemzet között Európába? s kik bezártuk historice a népvándorlási korszakot? talán megszűnt nálunk ezen jog? mi nálunk! hol éppen ily democraticus irányú politicusk által vezényelt nemzetiségek csak nem minden nap azon epochát szellőztetik, melyben ezen ország ez előtt volt, mi előtt a magyarok e szerintük „szláv húsban lévő ék“ ide bejöttek s hol e reflexiók északi és déli határainkon, jobbra és balra egyaránt viszhangra találnak?

Ép most jut eszembe egy incidens, mely a hatvanas években történt éppen akkor, midőn mi magyarok divatos kelmék valánk Franciaország fővárosában. Egy híres horvát jött ugyanis Párisba Napoleon udvarához (igen diszes bársony öl-

tényben, erre pedig a francziák sokat adnak) mindenütt a hol csak megjelent, kikelt ellenünk, sőt még a minisztereknél, Napoleon herczegnél, de magánál a császárnál is panaszt emelt a magyarok ázsiai barbársága és zsarnoksága ellen, melylyel a horvát 3 egységes királyság függetlenségét és önállását veszélyeztetik. A francziák előtt ezen egész horvát ügyet sötét fátyol borította, ők a „les Croates“ elnevezés alatt ép úgy mint az olaszok inkább valami gyalog (huszár) katonát, mint rendezett nemzetet értettek. Nagy volt tehát a *sensatio*. Minden kérdés, melyet a francziák hozzá intéztek csak oda ment ki, hogy „hány fegyveresetek van?“ erre a kértelt elég jogosan azt felelheté, hogy 100,000 — és csak a felelet után folytatták a társalgást a horvát ügyben. Ez nagyon természetes is volt, mert oly egyénnel, ki mögött 100,000 fegyveres áll, bár ki is szóba bocsátkozhatik. A második kérdés az volt: hogy hát mi közöttök van nektek a magyarokkal, mért hirdettek ezen nemzet ellen gyűlöletet, mit akartok velük? E kérdésekre a horvát így válaszolt: 1200-ban magyar király meghódítván bennünket, elnyomá a Zwoynimir dynastiát; ez idő óta a magyarok tartományainkat bitorolják s historicus jogot formálnak reánk.

Ebből is látszik, hogy a magyar birodalom alapjául szolgáló historicus jogot megtámadni annyit tesz, mint megtámadni Magyarországot existenciájában.

És ha a történetet átlapozzuk, csak ugyan azt találjuk, hogy e jogot mindenkor tagadták azon népek, kik a magyar uralmat gyűlölték és ellene fellázadtak. Ezek után kérdem, hogy tehet-e lázító nyilatkozatot épen a deák párt s mi több a magyar kormány egyik tagja? Ha e nyilatkozat áll, kérdem, mily jogból véli a miniszter eredettnek Ausztriával való összeköttetésünket s a *pragmatica sancti*ót? Valóban ezen fellépés szeliden szólva a maga nemében egyedül áll.

Tagadom, hogy haladásra mutatnának azon democraticus nép souverainitási elvek, melyek hozzánk Franciaországból szi-

várogtak át, ezek sem a valódi liberalismust, sem az alkotmányosságot megállapítani nem fogják, de dato sed non concessio, hogy mind az, mit a divatos napi sajtó, minden zsidó journalista naponta hirdet, igaz is lenne, még akkor is tagadnám, hogy ezen F. E. L. elveken alapuló szabadság Magyarorszában alkalmazható volna. Ily elvek alkalmazása gyökerében támadná meg Magyarország nemességét, s minden ezzel kapcsolatban lévő elemeket; kérdem, ez a jutalma, hogy historicus jog megtámadásával az ő existenciája is megtagadtassék? Megvagyok róla győződve, s azért határozottan mondhatom, hogy az egész ország minden néven nevezendő nemessége bármikor kész volna régi helyét másoknak engedni át, ha tudná, hogy utódjai azon polczon és álláson ép oly hű és alkotmányos magyarok leendnek, mint ők maguk voltak; de ha ezen demagog elvek kerülnének felül, ki nyújt nekünk az iránt garantiát, hogy nem épen a pán szláv, dáco román, vagy a pesti cosmopoliticus világ volt-e bölcsőjük?

A Bach és Schmerling kor történetileg még nincs megírva s így a mostani nemzedéknek fogalma sem lehet arról, mily nyomorult volt az ország political helyzete azon időben, de az éltebbek emlékezhethetnek, hogy e korszakban Magyarországon mily meleg rokonszenvre talált Európának minden harezi zaja, minden forradalom, és minden zavargás; minden ilyenből változást remélt a nemzet, a változásból pedig sorsa javulását; meggyőződéseim szerint e korszakból eredt újabb korunk kihágásának kutforrása.

Mindenkit, ki fejedelme ellen fellázadt, ki a törvényekkel szembe szállt, ki a csendet és rendet bontotta, barátunk gyanánt tekintettünk, és minél veresebb volt valamely political párt színezete akárhol Európában, annál több rokonszenvet véltünk azoknál magunk irányában feltalálhatni.

Én a jelenkor szellemének megfejtésére más okozatot nem találok, nem találok arra, hogy azon ország, mely historicus jogaira, százados szerződéseire hivatkozva az osztrák állam fér-

fiakkal folytonos harcban állt, csaknem egy éjjelen úgy átváltozhatott, mint Szent Pál Damascus napján.

Kérdem, hol van most a híres gögös magyar nagy úr? hol van a hatalmas axistocratia, mely a római császárral mert dacolni? Hol van a jó táblabíró, ki régi pereiben s régi családi okmányaiban lelte örömét? hol van végre azon lelkes megyei közönség, melynek szívében a haza szeretete mellett oly szépen megfért a megye hírnevének cultusa? Elenyésztek ezek mind, úgy mintha nem is lettek volna. Most a helyzet ura a Lloyd lett; ez buktatja meg s nevezi ki a minisztereket, hogy egyebet ne mondjak, rég óta egy kedves pénzügyminiszteri candidatusa van és ezt bizonynyal még meg is kapjuk. Nálunk jelenleg a nem keresztény hírlapok képezik a közvéleményt, ez intimidálja az országgyűlést, melynek a kormány, a végrehajtó hatalom csak kifolyása.

Van tehát egy pár cs. kir. szabadalmazott zsidó, kik a nemzet felett uralkodnak.

Helyén látom itt elmondani nézetemet a magyarországi zsidóságról.

Nevetséges és igazságtalan dolog lenne, bármely nemzet' vagy felekezet felett elhamarkodva pálcát törni, vagy akár melyiket is egy vagy más okból egyetemlegesen kárhoztatni; s azért ünnepelesen ki is nyilatkoztatom, hogy a magyarországi zsidók között sok igen derék s hazafias indulatu egyén is található; ott van a kézműves, ki mesterségét üzi; ott vannak a bérlok, kik patriarchalis körükben csaknem a régi földes urak traditioit követik, és azon számára nézve már sokkal csekélyebb hazafias pesti közönség, mely a magyar izraelita egyletet alapította, ezek az én nézetem szerint is a nemzetnek hű és hasznos tagjai; s így midőn én a zsidókról kisebbitőleg szóltam, én ezeknek egy egészen más fajtát értettem, értettem azt, mely különösen nagyobb városokban tanyázik, s melyről bátran elmondhatni, hogy megtagadván elődjei traditioit, oly dolgokra adta

fejét, melyekhez nem ért, vagy ha ért is, oly káros befolyással van, hogy jobb volna, ha nem értene.

A nagy városi zsidóság bele van mélyedve azon geschäftekbe, melyekkel Európa nagy részében a status férfiak és hadvezérek corrumáltatnak, azon geschäftelő zsidóvilágot értem, mely hemzseg a mostani kormányok előszobáiban, hogy majd pénzzel mint Krisztust Luczifer, majd hirlapi czikkekkél capacitálja és vesztegesse meg az illetőket; azon zsidóságot értem, melynek a tőzsde 10. parancsolatja, s melynek egy csata 20,000 ember elveszése ennyi meg ennyi forint kárt vagy hasznot hoz.

Hogy róluk oly hosszasan emlékezem, annak oka abban rejlik, hogy materialis számuktól eltekintve (Bécsben 600,000 lélek között 10,000, Pesten 200,000 lélek között 40,000 zsidó van), ők birják azon nevezetes két factort, melyeket a világ döntőknek ösmer el, tudniillik az intelligentiát és a pénzt; az intelligentia annyira családi tulajdonuk, hogy ostoba zsidót alig találhatni, a mi pedig a pénzt illeti, csaknem egész Európa pénz viszonyai felett ők rendelkeznek.

De átmegyek más viszonyokra. Hamisaknak nyilvánítom azon most divatos tanokat is, melyek szerint a nyers tömeget a physicali erőket alábecsülik, alábecsülik most midőn látjuk, mint törekszik Európának minden állama minél nagyobb hadsereget készen tartani, midőn az egész universum szelleme ember ölő destructiv szerek feltalálása, tökéletesbitése és sokasításával foglalkozik, midőn szomoruan tapasztaljuk, hogy mily véres háboruk viseltetnek, és hogy csaknem a fajharczok korszakában vagyunk. Én e szerint azt tartom, hogy jelenleg a hadviselésre képes physicali erő ép oly factor az államok életében, mint az intelligentia.

Maculay a hirneves angol történet író többek közt azt mondotta, miszerint leend egy kor, melyben az amerikai Smithsonian intézetek raritas gyanánt fognak egy téglát tartogatni, melyből a világhírű város a hajdankori London épült.

Sokat foglalkoztam ifúságomtól fogva azon igen érdekes

kérdés megoldásával, miként bukkant meg a római birodalom, mely intelligentia, civilisatio és fegyverzet tekintetében messze túl haladta azon barbár csordákat, melyek e nagy hatalmat megtörték. Még ma is csodáljuk a rómaiak fénykorából fennmaradt erődítmények romjain, a hadi tudományban tanusított előhaladásukat, ma is nagyszerűeknek tartjuk hadi utait (viae militares), melyek egész birodalmakat behálózták; minden megvolt nekik, a mi a szellemi felsőbbséghez kívántatik, és Róma mégis megbukott; és pedig a nélkül, hogy e nagy bukást, hogy Jupiter vallásának és a latin nyelvnek e hanyatlását csak egy római status férfi, vagy remek író sejtette volna. Én tehát mindaddig, míg az államokban véres harcokat vívnak, a nemzetnek katonai szervezetét a politicalai rendezésnél csaknem előbb valónak tartom, mert tudom, hogy minden státus csak annyit ér, a mennyit hadserege.

E szempontból ítélve meg viszonyainkat ki kell jelentenem azt is, hogy a zsidók cosmopoliticus szelleme a legkárosabb befolyást gyakorolja állami existenciánkra; ők ugyanis ismeretes rossz katonák, e miatt veszítették el állami létüket is és szóráttak a nagy világ minden zugába az általuk megvetett phylister haderők által.

Ösmeretes zsidó axioma, mely talán vallásos könyvekben is előfordul az, hogy az életet többre kell becsülni mindennél, mert az életet nem pótolja semmi, s így minden ember buta, ki éltét veszélyezteti.

Hogy ily tanok mily katonát nevelhetnek belőlük, ily axioma minő befolyást gyakorol rájuk, azt mindenütt tapasztalhatni, hol a fegyveresek között sok zsidó fordul elő; hej de más értelme van amaz igen régi magyar közmondásnak, hogy „a jó katona nem él soká.”

Ezekből világos, hogy én a magyarországi zsidóság ellen miért keltem ki ennyire; hátrányosnak tartom ugyanis befolyá-

sukat a katonaság jellemére, sőt az egész védrendszerre nézve is.

A bölcsesség a zöld asztalnál, a vitézség a zöld mezőn voltak őseink azon tulajdonai, melyeknek 1000 éves létünket köszönhetjük. És e tulajdonok még ma is oly tényezők, melyeket nélkülözve csak végromlás várhat reánk. De nem is volt epochája a magyar nemzetnek, reménylem nem is lesz, melyben a két tulajdonát megtagadta volna. Igazolják ezt győzelmes vezéreink, mély belátású politikusaink hosszú sora, de maga a köznép hazafisága is, melylyel ha kellett lóháton, úgy-mint gyalog szolgálta az országot.

Ha már most in concreto a birodalom közös hadseregét tekintjük, be kell vallanunk, hogy alig vannak oly politikai körök, hol el ne ösmertetnék e közös hadseregnek gyarlósága; mellözöm itt a Lajtán tuli ezredek állapotának, ezek hiányainak részletes leírását, de a Lajtán inneni hadsereg is oly állapotban van, mely még sok kívánni valót hagy hátra, s ez oly tény melynek megeczáfolását, még senkitől sem hallottam megkísérteni; ám de nekünk van egy vigasztalásunk, melyben velünk 4 év előtti elvi ellenségeink is osztoznak, s ez az, hogy honvédségünk van, s hogy ez a kitűzött célnak teljesen meg fog felelni.

Elösmérem, hogy nehéz feladat edzettsége, harcziás szelleme fölött ítéletet formálni, s lehető diadalokról előre beszélni, különösen most, midőn Európának két legmiveltebb népe küzd egymással, hogy tengernyi véráldozattal eldöntethessék azt, hogy melyik nemzet ítelt saját hadseregéről helyesen, s ezért midőn én a magyar hadsereg szervezése és harczképességéről szólok, ki kell nyilvánítanom azt, hogy ez egy egyéni igénytelen nézetnél nem akar több lenni.

Ha a birodalom közös-hadseregének összes létszámát a 800,000 fegyveres embert vesszük fel, s a Lajtán tuli tartományok 20 milliónyi népességét a magyar birodalom 15 millióra rugó lélek számához arányosítjuk, hogy az egész közös

hadseregből mi illeti Magyarországot (hasonlat = 200: 40 ezerhez).

Eddig felállított honvédségünk létszámát pedig csak 100.000-re tehetni, s így világos, hogy a főhadi erő még mindig a közös hadseregben létezik; e körülményt csak azon oknál fogva hangsúlyozom, ne hogy ama hazai közönség, mely mintegy elbizakodva tekint honvédeink számára, elfeledje azt, hogy ezek belviszályokban, s mitől Isten mentsen Ausztriával való nemzetközi villongásokban erős támaszai lehetnének ugyan a nemzetnek, de nagy külföldi háborúkban már számuk csekélységénél fogva sem birhatnának döntő befolyással.

Magyarország összes népe, melyből a seregek kiegészítettnek, határozottan állithatom, a művelődésnek ma is csak azon fokán áll, hol 1848-án állott. Beutaztam ez ország legtöbb részét, folytonosan itt laktam s így elég alkalmam volt a nemzetet állandóan figyelemmel kísérni, s épen ezért bátran mondhatom azt, hogy a legutóbbi 22 év alatt e nép művelődése semmivel sem haladt előre, e szerint irány-adóként most is csak azon tapasztalatai szolgálhatnak, melyeket az 1848. 1849-ik évek eseményei nyújtottak.

Önként merül fel a kérdés, hogy valjon nem lehetne-e Ausztriának a lefolyt évtizedek alatt (1859-ben az olaszokkal, 1866-ban a poroszokkal) viselt háborúiból a magyar hadsereg harczképességére következtetni? S én e kérdésre alig tudok felelni, mert bár tagadhatatlan, hogy ezen háborúkban nem kedvezett Ausztriának a hadi szerencse, de más felől nyíltan el kell ismernünk, hogy az osztrák csapatok vitézül harcoltak! És e vitézség köztudomásra is jutott csakugy mint a hadvezérek hibái, vagy a csapatok élelmezése körül előfordult visszaélések.

E hadjáratoknak igen szerencsétlen oldala volt kétségkívül az, hogy mind a mellett, hogy Ausztriának eme háborúi a kül ellenség ellen oly rosszul ütöttek ki, el nem lehet tagadni azon tényt, miszerint a seregek vitézül viselték magukat.

E hadjáratokból, valamint az 1848. 1849-ik években vívott szabadság harcokból vonván tapasztalásainkat, oly vezér-elveket fogok fölállítani, melyek talán el is ütnek a modern civilizatio nézeteitől.

Először is azt állítom, hogy a rövid ideig tartó katonáskodás nem a magyar embernek való. Évenként egy pár hetet exercirozni, majd ismét a kasza nyeléhez visszatérni, megnöszülni, ez ellenkezik a magyar nép katonai jellegével. Mi már hozzá voltunk szokva, hogy idősebb férfiakat lássunk a hadseregben; az ily katonás életben edzett egyéneket tartottuk mi elődjeink elnevezése szerint kemény vitézeknek, kipróbált jó katonáknak, és méltán mert, az ujonczok bármilyenek legyenek is, rendesen rossz katonák, s nálunk talán még rosszabbak, mint akárhol egyebütt. A ki részt vett oly csatákban, a hol ily ujonczok is szerepeltek, azt nem kell capacitálnom, 1848. nem volt honvédszászlóalj, mely első fellépésénél meg nem futamodott volna. Ilyen a magyar katona, szétverik 3-szor, 4-szer de ötödszörre már úgy megállja helyét, mint a kőszikla. A rövid katonáskodás tehát a mostani hadi szervezésnek első hiánya.

Második hátránya a mostani hadszervezésnek nálunk a fegyelem hiánya; fegyelem alatt én azon hatalmat értem, melyet a feljebbvaló alárendeltjei irányában gyakorol. A kinek akár a magyar köznéppel, akár pedig az abból felöltöztetett katonával valaha dolga volt, egyiránt elmondhatja, hogy a magyar embert csak igazságos, de egyszersmind erős kézzel lehet vezetni, ingadozó puha kéz nálunk semmit se képes producálni. Nálunk a csapatok a legerélyesebb, de egyszersmind igazságos tiszteket szerették a legrégibb idők óta leginkább. Ha már most a békében is észrevehetni a káplárpálcza, illetőleg a botbüntetés hiányát, kérdem, mi történik akkor, ha majd háborúra kerül a sor, és a tisztnak alárendeltjei feltétlen engelmességére s teljes odaadására lesz szüksége?

A magyar kormány 1848-ban mint ezt a hivatalos okmányok mutatják, 196,000 embert tartott és fizetett, ezek között

rendes katona alig volt 32 gyalog zászlóalj, 5 huszárezred, s valami 10 ágyu ütég, de ezek tették a csaknem 200,000-re menő magyar hadseregnek a lelkét. E lélek az nézetem szerint, a mi honvédségünkben nincs meg, míg az elemek melyekből alkotni lehet, megvannak.

Mindent combinálva első és legsürgősebb teendőnek tartanám azt, hogy a kormány az országgyűléssel együtt egy oly enquette comissiot állítson össze, mely a magyar honvédség és annak harczképessége felett alapos ítéletet hozni legyen hivatva. A mi pedig a közös hadsereget illeti, nézetem az, hogy beállott viszonyaink nem csak megengedik, de sőt sürgetve követelik azt, hogy dualismus hozassék be a hadseregbe nézve is, s hogy így mi magyarok teljesen felszerelt állandó hadsereggel birjunk. Azon állítás ellenében, hogy a financialis viszonyok az ezredeknek hadkiegészítő kerületekben való elhelyezését kívánják, nekem mintegy spanyol fal gyanánt szolgál azon körülmény, hogy ez par excellence financialis egy kérdés, én pedig e helyen csak azt tűztem ki magamnak feladatul hogy miként lehetne a magyar nemzet harczképességét emelni, hogy a nagy külveszélyek idején megtudja állani helyét. És ha csak ugyan majd hadseregünk szervezete meg fog felelni a magyar nemzet Geniusának, ha lesz egy oly központunk, mely körül a honvédség százezrei csoportosulhatnak, s a tisztekben meglesz azon magyaros szellem, mely nálunk most egészen hiányzik: akkor nyugodtan nézhetünk sorsunknak elébe akár bel, akár kül viszályok fenyegetessék nemzeti létünket.

Ha gróf Andrásynak más érdeme nem is volna, mint a honvédség felállítása, már ez által is megörökitette volna nevét, mennyi akadály gördítettett ezen nemzeti ohajtás kivihetése elé, mennyi ellenvetés tétetett annak életbeléptetése ellen! Erre mint esetlegesen igen közel álló szemtanú magam is tanuskothatom, s így bátran ki mondhatom, hogy azon időben és állásban, melyben ezt Andrassy par forcirozta, hasonló akadályokkal ritka államférfiú mert és tudott volna megmérkőzni.

A Felség és családja már detronisálva vélte magát látni e sereg által, és az osztrák tábornokok nagyrésze sem feledkezett meg arról, hogy legfőbb érdemüket mindég a honvédség ellen kivívott sikerek képezték, de a Lajtán tuli tartományok s maguk országunk különböző nemzetiségei is a honvédek felállítása elleni harczot tekintették loyaltásuk főhév mérőinek. Ezek mind azt gondolták, hogy azon perczen melyben az első honvéd század fegyverrel leend ellátva, azonnal ki üt a forradalom; ezen praesuppositio épen úgy nem teljesült be, mint már sok más ily balga vélemény; sőt ellenkezőleg ez által constatáltatott azon rég peuggett állítás igazsága, hogy Ausztriának minden nemzetisége centrifugale, s csak egyedül a magyar centripetal. Ausztria minden tartományának tö szomszéd-ságában oly népek laknak, melyek a határon inneni lakókkal azonosak; a német provinciák határosak a germán fajjal, a lengyel, ruthen s galliciaiak Lengyel országgal; az oláhok által lakott vidékek Romániával; a déli szlávok Szerbiával; azon néhány olasz a ki még itt van, az unita Itáliával. Ha tehát képzelhető is volna mindezen elemeknek centralisatiója, még akkor is egyedül maga marad a magyar nemzet, melynek sehol semmi gyúpontja nincsen, melynek a költő szavai szerint „itt élni s halni kell.“

Már magában ezen igen egyszerű deductio is szükségesnek mutatja fel magyar honvédség szaporitását, nemcsak s birodalom és az ország, hanem a király és dynastia érdekében is.

Semmi sincs veszélyesebb annál, mint mikor egy nemzet maga gyárt magának illusiókat, s nem akarja hallani az igazat. A hires német tudós Gervinus a deutsche Jahresschrift című szaklapban a magyarok legutóbbi történetéről írva gróf Széchenyi Istvánt így dicsérte meg; „az egy oly magyar ember volt, ki több igazat mondott maga nemzetének, mint a mennyit valamennyi lengyel mert volna mondani“ Nyiltan és őszintén fogom tehát a magyar katona előnyeit és hátrányait előadni, s reménylem, hogy ezekre könnyen rá fog ismerni

minden magyar ember, a ki csak némileg is foglalkozik nemzete jellemének tanulmányozásával. Az előnyök minden esetre sokkal kedvezőbb arányt mutatnak mint a hátrányok, mert a magyar emberből bizonyos feltételek mellett mindég jó katona válik. A tapasztalás igazolja, mennyire szükséges a katonánál azon tulajdonság, a melyről különben már fentebb is emlékeztem, hogy vezére irányában feltétlen oda adással viseltessék, alapuljon az akár szereteten, akár félelmen egyre megy, mert bátran ellehet mondani azt, hogy hadvezérnek a közkatonákra talán sehol sincs oly nagy személyes, hogy úgy mondjam deleges hatása, mint mi nálunk.

Ha tovább menve a nemzet nagy csatáinak történetét olvassuk és tanulmányozzuk, azon nevezetes összhangzó állításra találunk, hogy minden csatának akár győztünk, akár pedig megverettünk első órái határozottan szerencsések valának; úgy hogy ama historicus „szuronyt szegez” valóság volt már akkor is, midőn még szurony nem is existált.

És ebből áll a magyar katonának jó és rossz oldala, a legkitünőbb a támadásban, de a védelem-árnyoldalát képezi.

Azon kedély állapotot, mely ahhoz szükséges, hogy egy sereg órákig képes legyen mozdulat és lövés nélkül harcban állani, katonáinkban hiába keressük. Ezen kedély állapotot értette I. Napoleon akkor, midőn a muszkákról azt állítá, hogy ha egy muszkát agyon lönek, azt el is kell dönteni, mert másképp el nem esik. Ezen a szláv és german fajban található szívosság hiányzik belőlünk, hiányzik katonáinkból.

Ellenben sajátságos specialitása a magyar katonának az, hogy ha szétveretik is, sebesen összetömörül. Azon páni félelem, mely bizonyos csaták után s bizonyos strategikus mozgalmak folytán a legjobb katonákat is meglepi, katonáinknál nem látható, s ha még is néha előfordul, alig tartva néhány perczig, helyet ad ama régi vitézségnek, melyről a nemzet ösmeretes.

Én minden időben, de különösen a mostani korban szükségesnek tartom, hogy mind a kormány, mind a nemzet helyes

és tökéletes ismeretével birjon tulajdon véderejének. A legrégibb csaták vivásától, mondhatnám talán scytha őseink által küzdött harcztól s Árpád bevonulásától fogva egész az 1848. 1849. évi eseményekig megmaradt a nemzet harcztosainak a két fentebb említett tulajdonsága, elannyira, hogy történetünkben alig fordul elő nagyobb csata, melynek kezdete kedvező ne lett volna a magyar fegyverekre nézve. Hivatkozhatom többek között azon csatákra, melyeket Rákóczy Ferencz vívott, de bátran hivatkozhatom az 1848. 1849-ki csatákra is, melyekben mindig észlelhetők valának a fentemlített tulajdonok.

Mindezeket egybefoglalva tapasztalataim körül-belől a következőkből állanak:

1-ör. Hogy a magyar katonának harctzi sikeréhez okvetlenül szükséges egy erős vezető kéz, ha ez nincs, lehetnek ők nemzetörök, pandurok, de jó katonák nem.

2-or. Hogy a támadásoknál őket sikerrel használhatni.

3-or. Hogy mozgási ügyessége és physical edzettsége kitűnő.

Ezen utóbbi ponton alapszik leginkább a harctzképessége, s a még el nem bénított physical erőben, mely szerint a legnagyobb hideget és meleget egyaránt képesek kiállani, mihez leginkább a honi éghajlat szoktatja őket, mely talán minden éghajlatok között a legváltozatosabb

4-er. Hogy könnyen, talán nagyon is könnyen szét megy a magyar hadsereg, azt tagadni nem lehet, de bizonyos az is, hogy gyorsan sorakozik.

En tehát a magyar honvédelemre nézve csak is azon reformokat hiszem célirányosoknak, melyek az elősorolt tulajdonokkal mint a magyar jelleg elemeivel öszhangzásban vannak, s meggyőződésöm, hogy mihelyt akár a törvényhozás, akár a gyakorlati organisatio ezen tulajdonok egyikét, vagy másikat el mellőzné, ennek sajnos következményei lennének.

Áttérek most már azon kérdésekre, melyeket legkevésbé szeretnék fejtegetni, s melyekre akkor céloltam, midőn a bölcseséget a tanácsban hangsúlyoztam. E kérdések megoldásánál

attól tartok, hogy a mostani közvéleménynyel a legnagyobb el-
lentétbe jövök.

Én egész Európát egy nagy, eddig még nem látott crisis
szélén látom. Azon vajadások, melyekben e világrész minden
nemzete, nemzetiségi, társadalmi és vallási viszonyai szenvednek,
nyilvános jelei e bekövetkezendő nagy válságnak, mely, hogy
bennünket készen találjon, szükséges, hogy a helyzet színvona-
lára tudjunk emelkedni.

A nyugoti részen 40 millió germán lakik, kik már jó
formán bevégezték faji kommasatiojukat; északról és délről 110
millio szláv kezd mozgásba jönni. Ily körülmények között mit
sem használ az iskolákban tanult földabrosz, helyesebb ha azon
tényleges viszonyokat vizsgáljuk, melyekbe jelenleg jutottunk.

Minden magyar ember egyszersmind alkotmányos érzelmű
is, hogy a magyar alkotmány mint az angol a normális viszo-
nyokra teljesen kielégítő, azt magunk is elhiszszük, de mihelyt
constatálva lesz az, hogy nem normalis az állapot, melyben élünk,
jel szavunk csak a „salus reipublicae“ lehet.

Már a régi republicanus Róma midőn Cincinnatust az
ekétől elhitta dictátornak, megmutatta azt, hogy mit kell tenni
oly nemzetnek, mely veszélyben érzi magát.

Hogy ezen észleléseim állanak, azt tudom, négy szem
közt azt előttem eddig mindenki elismerte, csak az időt mon-
dották még el nem érkezettnek, mire én csak azt felelem, hogy
késő lesz már akkor, midőn a veszély nagyságát azok is be-
látják, kik számuk szerint mintegy 800, vagy 1000 a birodalom
sorsát vezetik. Én őszintén megvallom, hogy a francia nemzet
sorsa iránt a sedani catastropha után tisztába jöttem; ha a
franciák szeptember 4-én egy dictaturát állítottak volna fel,
ez mind katonai, mind diplomatiái tekintetben többet tehetett
volna, mint egy oly collegialis kormány, a milyent a francziák
élén látunk, a mely ezen híres nemzetet csak nem az utcza
sarába rántja. Mindezeket kérem azonban csak cum grano

salis venni, mert az nem is gondolható komolyan, hogy nálunk azonnal egy neme az ostrom állapotnak állittasék fel; az én óhajtasom csak oda irányúl, hogy ama democraticus áramlatok, ama francia utánzások, az auctoritások megdöntése, s ezek helyébe a Suffrage universel behozatala gátoltassanak meg.

Az igen aggasztó külviszonyokon kívül, én bent a hazában is szintoly fontos körülményeket látok előtérbe nyomulni, melyek okvetlenül sürgetik a kormány erejének és hatalmának növelését. A nemzetiségeket értem. Szomorú tapasztalást nyujtanak erre nézve csaknem minden nap az országban lakó nemzetiségek sajtói; ezekből látni azt, hogy rokonszenvüket mindekkoráig nem sikerült tökéletesen megnyernünk. Ha káros illusiót nem akarunk magunknak csinálni, tudnunk kell azt, hogy az ország veszélyes perezeiben mind a horvát határ őr, mind az erdélyi oláh, mind a szerb omladinaféle párt cserben hagynak bennünket, s jó formán ellenünk fordítandják fegyvereiket.

Ösmerem a kormányzó köröknek e tekintetben nézeteit, hangsúlyozva voltak azok egy híres beszédben, mely évek előtt tartatott. Ezen szónoklatban az ország nemzetiségei akként viszonyítottak mint azok a svajcziaknál léteznek, kiknél a political institutiok, a socialis szabadság, a materialis jólét elefejtették, hogy ők az olasz, német vagy francia nemzetiségekhez tartoznak. E nézetet hazánkra alkalmazva azt véltük mi is, hogy az országban meghonolt szabadság, a materialis jólét előmozdítására tett intézkedések, a kedvező cultus viszonyok itt is elfogják felejtetni a különféle nemzetiségűekkel azon gravitálást, melylyel a birodalom határain kívül lakó testvéreikhez vonzódnak. — Mind hiába! e magasztos czél nem érethetett el; az oláh paraszt sem a Juryt, sem a szabad sajtót nem bírja méltányolni, neki egészen más kívánságai vannak; az oláh intelligentia elfogadta ugyan szabad institutióinkat, de csak mala fide, úgy t. i. hogy ezek által védve a magyar nemzet állami existentiája ellen agitálhason, reánk

alkalmazható itt az a mit a rosz gazdára mondanak, hogy termő földjén a buzával együtt a konkolyt is meghagyta nőni.

Egyéb iránt hiszem, hogy még eljön az idő, midőn ép úgy feledve lesznek a nemzetiségi mozgalmak, mint feledve vannak mai napság már a vallási villongások, hiszem, hogy akkor meg a kevésbé mivelte népekre is döntő befolyással a political szabadság és materiális jólét lesz. Ettől azonban mi még messze állunk. Jelenleg a pesti tanuló ifjuság a visszahelyezett cylinderek daczára is épen úgy lázban szenved, mint maga Európa nemzetiségei s különösen keleti népeivel együtt.

Igy állván a körülmények, mi szabadelvű alkotmányosságunkkal csak önnön magunk ellen gyártjuk a fegyvert. — Ha Magyarország egy sziget volna, s mint ilyen elkülönítve maradhatna a világ political zajától, fenti theoreticus elmékedésünk békés évek hosszú során át talán valósulhatnának is, s azon drága kincs, melyet alkotmányunk az országgyűlésekben és megyékben nyujtana, talán a legvadabb szenvedélyeket is képes volna kielégíteni, talán idővel, de ily situatióban, mint a milyenben most vagyunk, bennfoglaltatunk Európa minden kérdéseiben; német egység a német provinciákat veszélyezteti; a lengyelek restauratiója Galliciát, az orientalis kérdés déli szlávjainkat absorbeálhatja; s egy muszka collisio ingadozásba hozhat minden görögöt és tótot; ily válságos körülmények között egykedvűleg nézni a nemzetiségi mozgalmakat, könnyelműleg azt mondani nemzetiségeinknek, muzsikáljatok s tanczoljatok a hogy akartok, beszéljete és irjatek a mint tetszik, épen annyi lenne, mint őket arra biztatni, hogy szövetkezzenek és fegyverkezzenek úgy a mint akarnak.

De van ezeken kívül még számtalan más dolog is, mely gyors keresztülvitelre és egy hatalmas kézre vár. Ott van a főredek háza, elméletileg a képviselő házzal egy tökéletesen egyenjogu factor, szinte rendezetlen állapotban van; ott az

aristocrazia, melynek az előbbi kérdéssel kapcsolatban angol módon leendő reformatálása az égető szükségek közé tartozik. Legyen a cím a birtokhoz kötve, s a többi családtagok sorakozzanak a nép közé a mint az Angliában történik. Lesz egy hatalmas kéz, mely a magyar nemességet elvileg pártolni és támogatni fogja, s ezen meg sem botránkozhatik senki, a ki tudja, hogy ezen osztály védte meg az országot, az alkotmányt, s ősei nyomdokát követve ezentúl is meg fogja védeni. Nem titok most már az országban, hogy ez utolsó 25 év alatt mennyit szenvedett, mennyire kipusztult, mennyire demoralizálódott az összes birtokos osztály, s hogy ennek helyét magyar nemzeti szempontból véve még eddig semmiféle más elem nem pótolhatja, vagy legalább tetlegesen nem pótolja.

Hazánkat vasuton, vagy gőzhajón átutazva az alföld tágas rónáin roppant terjedelmű parlagokat látunk; ezek láttára önkéntelen támad bennünk a gondolat, vajjon nem lehetne-e itt letelepíteni azon ugynevezett pusztá kereső magyarokat, kiknek száma 500,000-re rug, s kik jelenben egy talpalatnyi földdel sem bírnak? Nem lehetne-e így a magyar családok számát, s ez által ismét a magyar status erejét nevelni? Én azt hiszem 500 új magyar falut lehetne ilyen módon azonnal megalapítani, melyeknek ha mindenike 100 ház helylyel lenne ellátva, már ez maga 50,000 családot nevelne. a magyar birodalomnak. Ilykép lehetne ama szomorú állapotnak elejét venni, mely szerint az utolsó századokban nemcsak egyes magyar falvak, de egész vidékek is eltótosodtak a felföldön, eloláhosodtak az oláhok szomszédságában. Ezen sem fog egy collegialis tanácskozmány segíteni.

Még a buda-pesti közmunka tanácsnak a városi magistratussal való villongásai a Brennus kardját szükségelné, addig országutaink, kereskedelmi viszonyaink, tömlöczeink állapotáról szólani sem akarok.

Ismételve kérem az olvasót, hogy az általam felhozottakat mindig csak cum grano salis értse. Hivatkozom ugyan

is egy egészen újabbkori példára. — 1865-ben a porosz törvényhozó testület megtagadván Bismarcknak a seregek reorganizatiojára kért pénz összeget, ő feloszlatta a házat, 1866-ban ezen hírneves szavakkal: „én a pénzt ott veszem, a hol találom“ a hadjáratot megkezdette és győzelmesen be is végezte. 1867-ben a kamarát megint összehitta és a multakra indemnityt kért, és a kamara ezt szívesen meg is adta neki

Nálunk, midőn 1847-től a magyar alkotmány reformáltatott, ezen átalakítás felzavarta a socialis és politicalai viszonyokat. És e zavar csak nőtt az 1848. 1849-ki háborukban. A Bach korszak Magyarországot ily zilált állapotában találta, de nem birt segíteni a bajon, s Ariadne fonálának keresése helyett egy nagyobb tömkelegbe (labyrinthusba) vezette az országot, el annyira, hogy a szegedi bűn kronika szerint még az alföldi rablások is e korszak hibáinak tulajdoníthatók. — A Bach korszakot Provisoriumok váltották fel, majd a Schmerling-féle kormányforma következett, de ezek is inkább csak növelték az általános zavart, melyben már majd nem mindenki elveszté vezér-fonalát, és csak is egy fő maradt az országban, melynek mély belátását, következetes államférfiúi bölcsességét, a hosszú évek bábeli zavara nem törhette meg; elő állott tehát ez, s miután elveinek az ország többségét megnyerte, sikerült neki a nemzet sorsát egy jobb jövő felé vezetni. E hosszú időn át előfordult crisisek és átalakulások alatt, melyek az országban forradalmat és polgári háborút idéztek elő, sarczolásokat vontak magok után, — eléggé meggyőződhetett a nemzet arról, mi másként lehetett volna minden, ha annak idejében egy erős és hatalmas kéz ragadja meg a kormány gyeplőit!

Én úgy vagyok meggyőződve, hogy a magyar nemzet minden kormányformát eltűr, csak a fejletlenséget nem; nincs is történetünkben oly időszak, melyben annyi emelkedés után oly nagy hanyatlás következett volna, mint épen azon kor, melyben hazánk akkor volt, midőn a magyar trónra többen

jelentkeztek. Ezen visszaesések szülték azon közmondást, hogy átkunk az egyet nem értés!

A lángeszű Mátyás király 1490-ben halt el, 36 évvel később 1526-ban már gyászba borult a nemzet a mohácsi csata után, melyet azon 22 ezer ember vesztett el, kiknek majd nem $\frac{1}{3}$ része (6000) mint azt hiteles okmányok tanusítják, — idegen zsoldosokból állott. Ily sorsra jutott az ország, melynek Nagy Lajos idejében három tenger képezé határát. Azonban e gyászba borult korból is maradtak emlékeink az akkor tartott gyönyörű szónoklatokban. Ezen időben járt ugyan is Verbőczy megyéről-megyére, gyűlésről-gyűlésre, szép szónoklataival ő atyja volt ő azon generationnak, melynek epignonjait ma is van szerencsénk hallani, s a mely szépen megelégedve a szónoki borostyánnak, a harcztér s a tettek babérjait másoknak engedte át. Holy mily fejetlenség uralkodott e korban bizonyítja Feszler a történet író is, midőn írja, hogy egy tanácskozásban Báthory István az országbíró Bakats Tamás bibornokkal össze is verekedett. Nem folytatom e felvett fonalat, mert azt tartom, hogy „sapienti pauca“. — Áttérek tehát a külviszonyokra.

Először is Ausztriáról kell szólanom, ama régi Ausztriáról, melyről a diplomata az tartották, hogy Európának sarkköve. — Hol van ez Ausztria most? s mivé lett hatalma? Nincs többé az a hatalmas Ausztria, melynek a német és olasz befolyás képezte fő erejét, mert a tényezők már teljesen eltűntek. Én a mostani Ausztriát nem tekinthetem másnak, mintegy nagy Magyarországnak, mert azon koronákból áll $\frac{3}{4}$ része, melyek a mohácsi vész után a csele patakba hulltak. De másfelől Magyarországnak is elösmertetett az a legelső status férfiak által mindig, hogy egy ily elszigetelt állam magára hagyva tartósan feun nem állhat, s hogy szövetségeseket kell szerezniünk. Ezért szövetkezett az ország először is a cseh koronával, mely Cseh-, Morva- és Szileziaországokat foglalta magában; majd midőn a török győztesen nyomult a hon belsejébe, kénytelenítettünk más szövetségest is keresni s ezt Ausztriában

meg is találtuk. E szövetség azóta mindig áll, és ha voltak is komoly villongásainak, félre értéseink, sőt nyílt összeütközéseink is, mind a mellett be kell vallanunk, hogy eszélyesen jártak el elődjünk, midőn a német fajnál keresték political támasz pontunkat. Igaz, hogy Ausztria maga is sok rázkódtatáson ment keresztül, s hogy a jelenkor őt régi hatalmi állásától megfosztotta, sőt aggasztó reánk nézve azon political nyomor és szegénység is, vagy mint a bécsi ujságok nevezik azon Verfassungsjammer, melyben a birodalom másik része jelenleg szenved. 17 országgyűlés, mindeniknek más-más többsége! és egy Reichsrath, melybe senki sem megy szívesen!

Nézetem szerint az egész Translajtánia 3 political nationalitásból áll, t. i. a németek, a csehek és a lengyelekből, Dalmatiát vagy a magyarokhoz, vagy a horvátokhoz kell csatolni. E három fő rész mindenikét a maga izlése szerint kellene kormányozni. Midőn e nézetemet egy lajtántúli status férfiú előtt előadtam, azt felelte rá, hogy „uram ez így mind jó lenne, de kérdem, mi lenne azon systema, melyszerint a lajtántúli részek ekkor kormányoztatnának?“ mire én neki egy hasonlattal így felelek: ha én tarokkot játszom, némelykor kettőst, máskor sólót, sokszor pedig paszt mondok; systemám a szerint változik, a mint a kártyám, s célom nem egyéb, mint lehető legtöbbet nyerni. Az összes birodalom a legrégibb idők óta tartományokat el bocsájtott, új provinciákat pedig felvett keblére, a nélkül, hogy ezek létkérdései veszélyeztetve lettek volna, de a mi minket magyarokat illet, meggyőződésöm az, hogy ha a magyar nemzet eszélyesen akar cselekedni s political traditioitól el nem akar pártolni, egyebet nem tehet, mint az uralkodó dynastia iránt a legnagyobb hűséggel viseltetni, mert ha jól megfontoljuk a magyar nemzetnek elkülönítet állását Európában, s tekintetbe vesszük azon veszélyeket, melyeknek a hatalmas népfajok körüllete miatt ki vagyunk téve, akaratlanul is szemünk elé tűnnek loyalitasunk okai és szemünkbe tűnik a jelenleg uralkodó család a Caesarok utódja, Európa

uralkodó családjai közt a legelőkelőbb, az egyedüli család, mely az Árpád vérrel való összeköttetésre utalhat. Megmerem tehát jósolni, hogy a Habsburg háznak az utolsó magyar ember is a leghűbb alattvalója lesz.

Én a külföldi viszonyoknak egy igen nagy fontosságot tulajdonítok, s ezen állításomat elége vélem indokolhatni annak felemlítésével, hogy az 1848. 1849-dik évi diadalmas hadviselésünket is a külföld buktatta meg; már-már biztosítva volt a magyar függetlenség és hegmonia, midőn a muszkák megbuktatták.

Ha más nemzetek is szükségesnek tartják a külföld viszonyait tanulmányozni, nekünk kétszeresen szükséges volna azt tenni, kiknek állami existenciaja ugy szólván diplomaticus ügyességünktől függ; mi más fordulata lehetett volna az 1848. 1849-ki küzdelmeknek, ha a külföldi viszonyokat nem ignoraljuk? Szomorú de igaz a közmondás, hogy csak a magának káran tanul a magyar.

A legveszélyesebbnek tartom ránk nézve ma is Oroszországot a szláv fajt, a pán-szláv eszmét veszélyesebbnek tartom mint a törököt vagy tatárt, mert ezek csak szétromboltak mindent, de a szláv faj, hogy e trivialis kifejezéssel éljek megenne bennünket. A germán faj nem fenyeget ily abszorbeálással bennünket, az nem tulajdona, sőt ellenkezőleg a nagy német birodalom minden határa Dánia-, Francia- és Olaszország mellett a nyelvkérdésre nézve saját előnye ellen ütne ki. Mi csak Oroszország szomszédságától tarthatunk; s így ha valaki, úgy mi érezzük Lengyelország hiányát, mert ha azon éjszaki colossus ellen biztos határokat akarunk birni, ezt más-kép el nem érhetjük, mint Lengyelország helyre állítása által. Erről Európában jó formán mindenki meg van győződve, tenni azonban mellette még eddig senki sem tett semmit.

Sorba véve az európai államokat, először is Angliáról szólunk, s őszintén bevalljuk, hogy azon harczképesség, melyet

ez állam érdekünkben mérlegbe vethetne, földrajzi fekvésünknel fogva jó formán a Zeruson alul áll, Anglia legfeljebb tengeri erejét használhatja demonstratióul egyik, vagy másik nagyobb fontosságú európai kérdések eldöntésénél; nehéz lövegekkel terhelt hajókat küldhet egy, vagy tengeri város, vagy erősség ostromlására, de irányunkban azt mondhatni, egészen tehetetlen. Jól tudjuk ezenkívül azt is, hogy Anglia egész figyelme, egész harczkészülődése azon új és nagy veszély elhárítására van irányozva, melylyel az új világ rész a fiatal Amerika, az öreg anya országot fenyegeti.

Olaszországot katonai tényezőnek nem tekintem, vagy is világosabban szólva nem hiszem, hogy jelenlegi érdekeink előmozdítására valamit tehetne.

Hátra marad még a híres beteg ember a török, kinek állása ma holnap tarthatatlan lesz Európában már népességi viszonyainál fogva is; 15 millio lakosából csak 3 millio elkorcsosult mahomedanust tud ugyan is felmutatni; a többi pedig mind keresztény, s így ha egyszer egy napon a khedive nem küldi 80 ezer Fellath az arabs törzsek zavarognak, a fényes Porta mind az európai négy Begler Békségben, mind a dunai kapitányságokban hapon marad.

Különben a görög, oláh, szerb, hercegovinai s montenegróiak feldöntik a török hatalmát talán még saját erejükből is. A török tehát nem hatalom, hanem inkább egy minus.

Francoziaországról, mint a legkétségbe ejtőbb helyzetű országról restualása előtt nem is szólhatok egyebet, mint hogy a költővel felkiáltok „régí dicsőség hol nyugszol az éjjeli homályban?

Hol van tehát Európa jelenleg? őszintén be kell vallanunk, hogy Európa a legszorosabb, legbensőbb s legnyiltabb szövetségben az új porosz államban létezik, ezzel kell tehát nekünk is szövethoznunk, ha mint magyarok fennmaradni akarunk. Tudom én jól, hogy e szövetségünk áldozatokba, véres harcokba

fog kerülni, de meg kell azokat hoznunk, mert nincs hova támaszkodnunk, csak a nagy germán birodalommal szövetkezve lehetünk képesek ama csaknem Azsiából kiinduló áramlatnak ellen állani, s magunkak Európában oly helyzetet vívni ki, mely jövőendő létünket is garantírozhatja; akkor, ha ezen új birodalom, ezen nagy Magyarország szövetkezni fog az új Német birodalommal, itt lesz közép Európában azon nagy döntő hatalom, mely „70 millióen Reich“ név alatt sok reményt köthet, s szomszédainknál félelmet gerjeszthet. Ezen groupírozás féken fogja tartani a civilisált világot, egész Európát, támasza leendő a gyengének s imponál az erősnek, míg ellenben azok, kik 1870-ben czimborázni akartak a francziákkal, s kik a nyáron már-már csaknem nyakon esipettek; kik illusorius eszményképet állítanak fel hatalmi kérdés helyett, kik csak egy angol, olasz és török haderővel vélik birodalmunk határait megtarthatónak, kik democraticus schwindelt hordoznak zászlójukon, kik azt gondolják, hogy a török katona civilizálodni fog, az angol partra szállani és az olasz vitézkedni, kik behunyják szemeiket a szalezburgi s bécsi porosz rokonszeny, cseh orosz manifestatiók, oláh horvát és szerb mozgalmak előtt, egyszer csak azt veszik észre, hogy maguk lesznek azon új epochában azon új Aerában, hová Európának minden állama hallatlan gyorsasággal törtet előre.

Kétségtelen, hogy Ausztriának s még inkább Magyarországnak jövője a keleten van, azért a dunai Kossuthféle confederatio most már szükséges, talán nélkülözhetlen. Ez eszme létesítésire alapítvák Magyarország legszebb traditioi, úgy hogy magasztos lehet előttünk azon föld szövetsége, hol valaha annyi magyar ember lakott, s annyi magyar hős találta sírját.

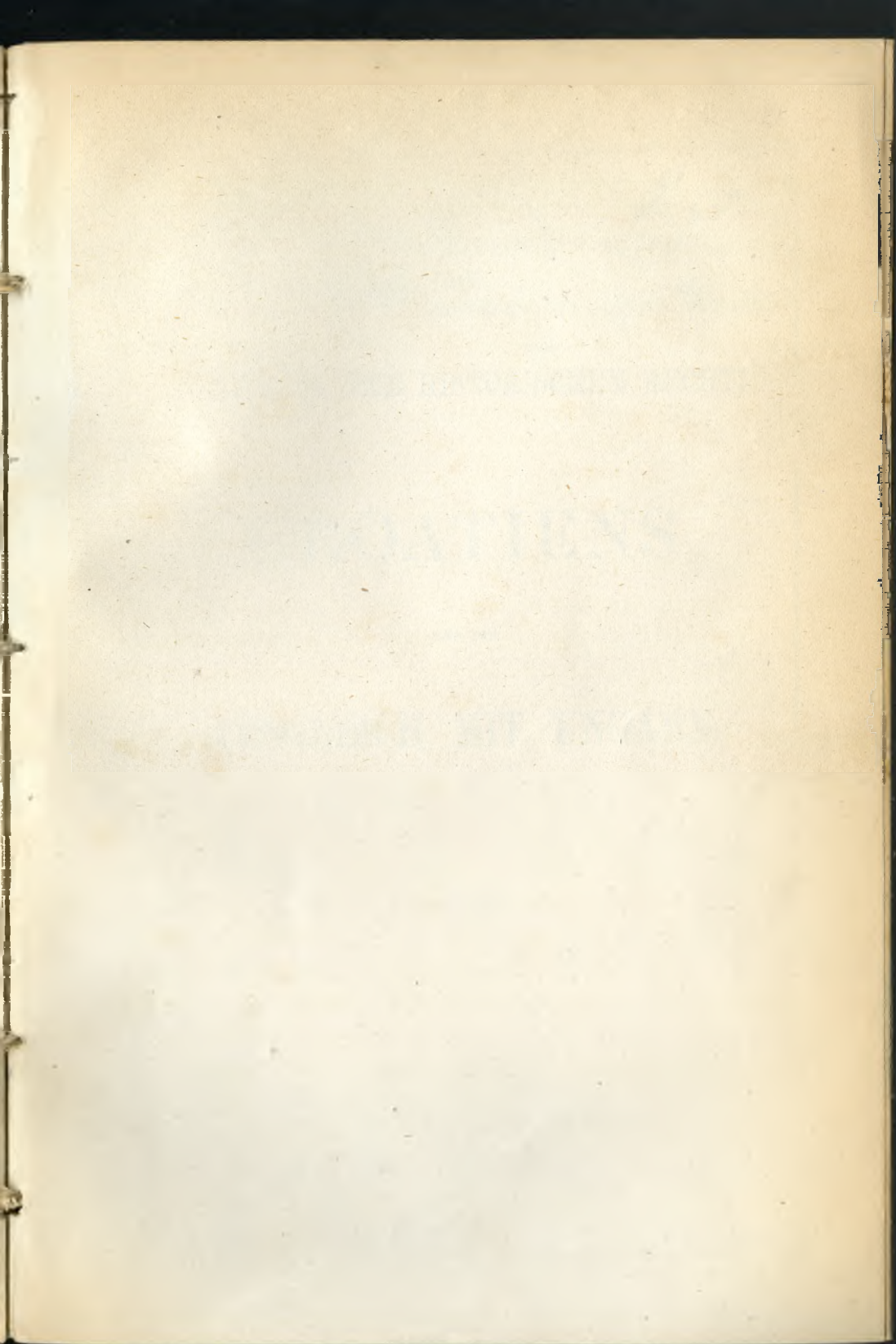
Ruménia s az egész oláh faj csak e szövetség által biztosíthatja existenciáját, mert ők is úgy, mint mi csak egy eret képeznek a szláv tengerben; ha mi e 6 millió európai oláh elemmel szövetkezhetünk, ebből mind két részre a legnagyobb előnyt remélhetnők. De azon kis államok is, régi királyságok

foszlányai, melyek nevei a magyar király nagy czimében még ma is előfordulnak, melyek valaha ez országgal összeköttetésben állottak, ily szövetség által csak letük fennállását láthatnák jobban biztosítva.

Elősorolt mind ezen nézeteim valóítására mindenek előtt a békét tartom kívánatosnak, mely a mult csapásai által demoralisált hadseregbe új szellemet ébresztene, mely jóra fordítaná a francziák példátlan szomorú helyzetét, lecsillapítaná a nemzetiségek vad szenvedélyeit s ösziute kibékülését eredményezné a baloldali magyar elemnek; a tartós béke akadályozhatja csak a megfontolatlan előre való rohanást, melynek háború idején beláthatatlan következései lehetnének reánk nézve. Nem kell felejtünk, hogy a természetben magában is lassú átmenetek vannak; hernyóból lesz a gubó, s gubóból fejlődik a pillangó; a hernyó tud mászni, a pillangó repülni, és csak a gubó egészen tehetetlen.

Európai helyzetünk ily színvonalán főtanácsom tehát e kettőben öszpontosul leginkább: legyen az ország belsejében egy szilárd és erélyes kormány; kül politicánkban pedig sűrűssük a poroszszali szövetséget, különösen most, midőn átmeneti korszakban élünk. Nagy idők, nagy mérvű eszélyességet igényelnek; mert még ilyenkor is saját kárunkon akarni tanulni, — veszélyes tréfa volna. Ha e két fő tényezőt elmulasztanánk megszerezni, oly következményeket várhatnánk reánk, melyek végveszélyünket hoznák magukkal, már pedig ezeknek elhárítása, eltávoztatása minden igaz magyar embernek a legelső és legszentebb kötelessége.

DE BALLACI GEZA.

Tamihago taradalmi ta-
nok eorvirothol.

I.

